

Ștefan MUNTEANU

Vasile Gherasim despre optimismul lui Eminescu (I)

Filosoful, scriitorul, istoricul și criticul literar bucovinean Vasile Gherasim (1893-1933) s-a manifestat ca o personalitate complexă și curajoasă, deși a avut o viață scurtă. S-a născut în comuna Marginea, județul Suceava, într-o familie cu posibilități și ambiții intelectuale și artistice. După ce frecventează cursurile liceale la Suceava, în 1915 își începe studiile superioare la Universitatea din Viena. Aici, timp de trei ani, studiază pentru o scurtă perioadă filologia, apoi se orientează spre filozofie. În 1918, nemaiputând face față privațiunilor impuse de război, se întoarce în țară și va continua studiul filosofiei la Universitatea din Cernăuți, studiu pe care îl va finaliza în 1919, când obține și titlul de doctor în filozofie. Își urmează apoi cariera didactică și publicistică, în domeniile filosofiei, istoriei și criticii literare. Rămâne o prezență activă și pe tărâmul creației literare, manifestându-se ca poet, prozator și traducător.

În domeniul filosofiei, Vasile Gherasim, deși este puțin cunoscut, a intenționat să-și elaboreze un sistem propriu, de orientare energetist-vitalistă, în strânsă legătură cu valențele etnice. Dintre studiile realizate, amintesc doar câteva: „Sistemul energiilor conștiente” (în revista Junimea literară, nr. 4-6/1928); „Etnicul în filozofie (spre o filozofie românească)” (în revista Glasul Bucovinei, iulie 1928); „Spre o nouă orientare în filozofie. Filosofia vieții” (Editura Glasul Bucovinei, Cernăuți, 1928). Dar pentru un plus de aproximare a locului ocupat de Vasile Gherasim în filosofia românească, merită reținută și însemnarea făcută de George Muntean: „În 1932, când va candida pentru postul de profesor al universității cernăuțene va fi preferat altora, dintre care unii vor ajunge nume notorii în filosofia românească a acestui secol (candidat N. Bagdasar, D. D. Roșca și V. Uță, comisia fiind alcătuită din Ion Petrovici, Leca Morariu, Romulus Cândea, Traian Brăileanu și Alexandru Ieșan)” (George Muntean, „Prefață” la volumul Vasile Gherasim, „Mihai Eminescu”, Editura Junimea, Iași, 1977, p. 10).

Cultura filosofică și talentul l-au stimulat pe Vasile Gherasim să se afirme și ca un valoros poet, ca prozator, ca istoric și critic literar, ca autor de studii de literatură comparată, ori ca autor de studii cu caracter pedagogic. Spiritul său își păstrează tineretea, prospețimea și bucuria de a trăi în tot ce face. Își trădează înclinația către fantastic, atât în poezie, cât și în proză. Iar în textele cu caracter pedagogic militează pentru înfăptuirea unor mari proiecte de cultivare a poporului. Ca istoric literar și critic, Vasile Gherasim a scris despre Alecsandri, Caragiale, Slavici, Sadoveanu, Rebreanu, Blaga, Iorga și Pârvan. Dar mai ales a scris despre Eminescu, pe care îl venera ca pe un adevărat tutore și despre care credea că este „columna pe care se va ridica în

viitor templul filosofiei române” Să nu uităm că prin eforturile „Ligii culturale din Cernăuți” (a cărei membru și președinte a fost și Vasile Gherasim), la 17 decembrie 1930 a fost dezvelit bustul lui Eminescu (operă a sculptorului ieșean R. P. Hette) în parcul Arboroasa din Cernăuți. Cu această ocazie, Vasile Gherasim a spus: „Am așezat acest monument aici, în acest loc, pentru ca, fiind văzut din toate părțile, să fie un continuu stimulent la mai mult idealism în gânduri, la mai multă dezinteresare în acțiuni și la mai multă sinceritate în vorbe...” („Junimea literară”, nr. 9-12/1930, p. 404).

Ca eminescolog, Vasile Gherasim s-a manifestat în întreaga sa viață, atât cât a fost posibil, la timpul respectiv. Urmărind această latură a activității sale, George Muntean îl consideră deschizător de drumuri („Vasile Gherasim, pionier al eminescologiei”, în Revista de istorie și teorie literară nr. 2/1976). Tot George Muntean a îngrijit apariția volumului „Mihai Eminescu” (Studii și articole), la Editura Junimea, Iași, 1977, în colecția „eminesciana”, unde sunt adunate scrierile lui Vasile Gherasim despre Eminescu, în marea lor majoritate. Acest volum, care este însoțit de o amplă și autorizată prefață, semnată de George Muntean, va fi și sursa de referință pentru textul care urmează.

Primul studiu în care Vasile Gherasim abordează opera eminesciană a apărut în revista „Școala” din 1.XII.1921 și se intitulează „Eminescu în serviciul școlii”. O ocazie pe care exegetul și-a creat-o pentru a demonstra, printre primii, vocația pedagogică a poetului-cugetător. Este un studiu foarte interesant, însă în textul acesta nu voi reține, din articolul respectiv, decât o judecată generală, privind personalitatea lui Eminescu: „Firea lui Eminescu nu era să rămâie la suprafață, ci, întâlnind o problemă, să intre până în miezul ei” (p. 28). Chiar și numai din această observație rezultă capacitatea de angajament și de luptă a autorului *Lucefărului*, după cum rezultă și perspectiva în care exegetul va soluționa problema pesimismului eminescian, de care se va ocupa în perioada imediat următoare.

Așadar, următorul text de exegeză eminesciană, scris de Vasile Gherasim, se intitulează „Influența lui Schopenhauer asupra lui Eminescu”. Este un studiu mai amplu, redactat la Cernăuți în 1921 și publicat în revista „Transilvania”, nr. 10-12/1923, dar cuprins, desigur, de către George Muntean, și în

volumul scos la Junimea în 1977, volum la care sunt făcute referințele care urmează. Un studiu asupra căruia va trebui să poposim mai mult, întrucât aici, Vasile Gherasim, deși se situa la începuturile eminescologiei, a intuit corect că nu poate fi înțeleasă filosofia lui Eminescu dacă nu este clarificată relația acestuia cu marile spirite universale, printre care și Schopenhauer.

Pregătindu-și studiu, Vasile Gherasim trece în revistă, mai întâi, felul în care era pusă problema de către ceilalți exegeți. Și constată: „Unii cercetători – și printre ei, chiar foarte însemnați – nu s-au sfiit să spuie că opera marelui nostru poet este un copil al filosofiei schopenhaueriene” (p. 34). Ceea ce însemna: 1) „pe Eminescu nu ni-l putem altfel gândi, decât ca discipol devotat al lui Schopenhauer” (p. 34); 2) „peste întreaga operă a poetului planează o întunecoasă umbră de pesimism și melancolie” (p. 34). În legătură cu această formă de înțelegere a pesimismului eminescian, Vasile Gherasim dă ca exemple cazurile oferite de Ar. Densușianu, Titu Maiorescu (parțial) și, mai ales, cazul lui B. P. Hașdeu. Cu îndreptățire, Vasile Gherasim constată că există și o a doua modalitate de a explica pesimismul eminescian, pe care o acceptă la fel de puțin. Este vorba de modalitatea încercată de către C. Dobrogeanu-Gherea, cel care credea că pesimismul lui Eminescu este produsul mediului social, la care este cir-

cumscrișă și poziția mai veche, cea din 1912, a lui N. Zaharia. În schimb, Vasile Gherasim creditează mai mult pozițiile lui Ilarie Chendi și I. Scurtu, privind relația lui Eminescu cu Schopenhauer. În acest sens, el scrie: „Cel mai mult îmi pare că s-au apropiat de adevăr Ilarie Chendi și Ion Scurtu. Amândoi, cercetând cu deamănuntul operele tipărite și pe cele rămase încă în manuscris, au putut să-și formeze o părere justă despre raportul dintre filosofia lui Schopenhauer și poetul Eminescu” (p. 36). În încheierea acestei părți pregătitoare, autorul mai amintește, ca pe simple încercări de soluționare a problemei, pozițiile formulate de I. Pătrășcoiu, M. Djuvara, poetul Cerna și I. Borcea.

În partea a doua a studiului, Vasile Gherasim prezintă o sinteză a filosofiei lui Schopenhauer. „După Schopenhauer lumea are două laturi: una e cea metafizică, care e Voință, cealaltă e cea vizibilă, e lumea ca reprezentare. Între amândouă pururi se vâra trei fenomene: spațiul, timpul și cauzalitatea – eternele atribute ale fenomenelor trecătoare din lumea vizibilă. Conștiința noastră e prea slabă, pentru ca să răzbată prin țesătura acestor întreprinse obstacole și să ajungă până la miezul realității; ea trebuie să se mulțumească cu coaja acesteia, cu lumea vizibilă, pe care o cunoaște, numai sub raportul cauzalității, extinsă în spațiu, și diferite întâmplări din ea înșirate succesiv, în timp”

(pp. 37-38). Altfel spus, filosofia lui Schopenhauer se vrea, înainte de toate, o metafizică. Dacă Immanuel Kant a stabilit în ce condiții și în ce limite este posibilă metafizica, Schopenhauer, discipolul său, pretinde că îl depășește și încearcă să o edifice, pornind de la convingerea că metafizica este o nevoie a omului, care vine imediat după nevoia fizică. În acest scop, Schopenhauer încearcă să evidențieze dimensiunile ființei umane, prin raportare la celelalte forme de viață. Și pleacă de la constatarea că doar omul este în stare să se mire de propria existență. Intellectul și animalele, dar la acest nivel intelectul și voința nu sunt încă suficient de divergente, pentru a se întâlni în actul mirării. Abia prin om, o dată cu apariția rațiunii și a conștiinței, esența ultimă a naturii (voința de a trăi în obiectivitatea ei) se trezește la reflecție, se miră de opera sa și se întreabă ce este. Din această reflecție și din această uimire se naște nevoia metafizică, proprie numai omului, ceea ce înseamnă că omul este un animal metafizic, cum spunea Schopenhauer.

Dar conștiința este numai un instrument pe care și-l creează voința, pentru a-și atinge scopurile sale. Dar ce este voința? Potrivit doctrinei lui Schopenhauer, voința este principiul ultim al lumii, esența universului, care are ca finalitate conservarea vieții. Voința este prin excelență voință de viață, explicația pornirilor, tendințelor, instinctelor, năzuințelor și străduințelor, este prezența egoismului, a instinctului de conservare. Aceasta înseamnă că oamenii nu se pot iubi, ci, dimpotrivă, trebuie să se urască. „Pesimistul filosof spune că oamenii sunt ca aricii care, în timpul iernii, fiindu-le frig, ar vrea să se apropie unul de altul pentru a se încălzi reciproc, dară, încercând să o facă se înghimpă, unul în spini celuilalt; astfel, sunt necesități să meargă iarăși în răceala care domnește pretutindeni, în jurul lor. Ne procedează care se repetă neîntrerupt. Ghimpia ar însemna, la om, egoismul și răutatea înăscută, iar răceala ar fi plictiseala: între aceste două pendulează omul neconținut” (p. 40).

Pornind de aici pot fi desprinse cu ușurință soluțiile posibile la marile probleme ale existenței, precum sensul vieții, problema fericirii, rolul femeii etc. Căci nicăieri în lumea aceasta „nu se poate întâmpla o țintă ideală, o țintă morală; deci la ce să mai existe lumea, la ce să mai existe ființele din ea? Suntem puși în fața unei alternative: sau trăim și suferim – însă fără rost -, sau ne desbărăm de viață, ucizându-ne pe încetul, sistematic, și scăpăm astfel de veșnice suferințe. Schopenhauer s-a decis pentru maxima: e mai bine a nu fi, decât a fi!” (pp. 44-45).

(va urma)

• Ștefan Pristavu – Bujori